

*Др Љубомир С. Стајић, редовни професор
Универзитет у Новом Саду
Правни факултет у Новом Саду
Lj.Stajic@pf.uns.ac.rs*

*Ненад П. Радивојевић, асистент
Универзитет у Новом Саду
Правни факултет у Новом Саду
N.Radivojevic@pf.uns.ac.rs*

*Владан М. Мирковић, асистент
Универзитет у Новом Саду
Правни факултет у Новом Саду
V.Mirkovic@pf.uns.ac.rs*

ВОЈНА НЕУТРАЛНОСТ КАО ПРИНЦИП СТРАТЕШКОГ ОПРЕДЕЉЕЊА РЕПУБЛИКЕ СРБИЈЕ – ПРОБЛЕМСКИ ПРИСТУП*

***Сажетак:** Динамични и интензивни друштвени процеси и односи који су карактеристика савременог света доводе до настанка великог броја извора, облика и носилаца угрожавања који на различите начине угрожавају безбедност појединца, друштва, државе и међународне заједнице. У таквом безбедном окружењу свака држава мора да поступа на одговоран начин и формулише стратегију националне безбедности која ће бити основ за деловање система безбедности. Правилна стратегија опредељења треба да узму у обзир реалност каква јесте, а не какву ми желимо да видимо. То подразумева објективно и јачно сагледавање природе међународних односа, односа између великих сила и њихових интереса, затим регионалних чинилаца безбедности и њихове улоге у освајању интереса великих сила. Војна неутралност Републике Србије израз је жеље да се после деценије сукоба и страдања учини важан корак ка помирењу и сарадњи на овим просторима.*

* Рад је настао као резултат рада на научно-истраживачком пројекту „Правна традиција и нови правни изазови“ чији је носилац Правни факултет у Новом Саду.

Међуџишним, ширенуџином важећа парадигма у светској полицији и безбедности која свет скоро увек посматра кроз призму морала и поштовања људских права подразумева сврсисавање на једну или другу страну. У таквим околностима неутралности, осим што може бити угрожена, у неким случајевима може бити и доведена у питање, уколико више ако се интереси великих сила осиварују преко регионалних чинилаца и актера који имају сувојне интересе у односу на интересе Републике Србије.

Кључне речи: *војна неутралности, стратегија националне безбедности, међународни односи, људска безбедности, сувојности интереса.*

УВОД

Безбедност, у најпростијем значењу, представља стање одсуства свих извора, облика и носилаца угрожавања виталних вредности неке заједнице. Као таква, безбедност представља идеално својство јер није остварива у апсолутном облику, већ само у одређеном односу према угрожавању. „Безбедност и угрожавање (небезбедност) су обрнуто сразмерне, што значи да кад јача безбедност, слаби небезбедност и обрнуто, при чему идеална или максимална стања безбедности и небезбедности практично не постоје. Нespoјивост и екстремна супротстављеност циљева, понашања и средстава носилаца угрожавања и истих елемената безбедности указује нам на то да је могуће (у пракси) успоставити само одређено стање толерантности између безбедности и небезбедности, које се остварује деловањем политике безбедности кроз систем безбедности.“¹ Безбедност може бити угрожена споља и изнутра или комбинованом активношћу различитих носилаца угрожавања, па се чисто теоријски прави подела на спољну и унутрашњу безбедност, мада је фактички безбедност једна, једина и недељива. „У том смислу, садржај спољне безбедности чини заштита суверенитета и територијалног интегритета, као и равноправност чланства у међународној заједници.“² С друге стране унутрашња безбедност, између осталог, подразумева стање заштићености јавног реда и мира, људских права и слобода и несметано функционисање уставом успостављеног поретка. Очигледно је да се спољна и унутрашња безбедност међусобно прожимају и чине оно што се у науци безбедности назива интегрална безбедност.

Свака држава настоји да заштити сопствене виталне вредности, пре свега дефинисањем јасне и прецизне безбедносне стратегије и политике које су

¹ Љубомир Стајић, *Основи система безбедности – са основама исцраживања безбедносних појава*, Правни факултет у Новом Саду, Нови Сад 2015, 24.

² *Ibid.*, 45.

засноване на реалним основама у погледу циља и средстава за остваривање тог циља, али и у погледу идентификовања свих облика и носилаца угрожавања. Народна скупштина Републике Србије је 2009. године усвојила Стратегију националне безбедности Републике Србије³ чиме је формулисала елементе своје безбедносне политике и доктрине очувања безбедности. Стратегија националне безбедности имала је неке недостатке још од времена усвајања, који су, нарочито данас, више изражени, посебно ако имамо у виду динамичне промене у безбедносној стварности које су се десиле од 2012. године и „Арапског пролећа“, па све до тренутне безбедносне ситуације обележене ратом у Сирији, мигрантској кризи и кризи Европске уније. Једно од кључних питања које Стратегија националне безбедности Републике Србије треба да уреди јесте и питање војне неутралности која је прокламована Резолуцијом о заштити суверенитета, територијалног интегритета и уставног поретка Републике Србије⁴. С тим у вези, приликом стратешког опредељења по питању неутралности потребно је одговорити на следећа питања:

1. Како обезбедити неутралност?
2. Од чега и од чије воље зависи неутралност?
3. Мора ли неутралност бити и формално потврђена од заинтересованих сила?
4. Да ли је могућа неутралност у одређеним геополитичким оквирима и у условима регионалног и светског рата?
5. Да ли неутралност значи да се не треба припремати за рат?
6. У каквој су вези неутралност и Стратегија националне безбедности?
7. Ограничава ли и у којој мери неутралност сарадњу са другим снагама и војним савезима?
8. Како правно у међународној заједници заштитити своју неутралност уколико она буде нарушена вољом неке велике силе?

1. СТРАТЕШКА ОПРЕДЕЉЕЊА РЕПУБЛИКЕ СРБИЈЕ

Устав Републике Србије прописује да „Република Србија уређује и обезбеђује: сувереност, независност, територијалну целовитост и безбедност Републике Србије, њен међународни положај и односе са другим државама и међународним организацијама; одбрану и безбедност Републике Србије и њених грађана.“⁵ Ради реализације тог циља потребно је идентификовати све изворе, облике и носиоце угрожавања виталних вредности друштва и организовати ефикасан систем безбедности који ће заштитити те вредности.

³ *Службени гласник РС*, број 88/2009.

⁴ *Службени гласник РС*, број 125/2007.

⁵ *Службени гласник РС*, број 98/2006, чл. 97, тач. 1 и 4.

У том циљу предузимају се две врсте активности: 1. активности на успоста-вљању односно организовању и 2. активности на функционисању система безбедности.

У области организационих активности свакако најважнију улогу има Народна скупштина РС која усваја законе, стратегије и друга општа акта којима се стварају услови да се систем безбедности успостави и да касније ефикасно функционише. Народна скупштина је 26.12.2007. године усвојила Резолуцију о заштити суверенитета, територијалног интегритета и уставног поретка Републике Србије којом је донета одлука о проглашењу војне неутралности⁶ Републике Србије у односу на постојеће војне савезе до евентуалног расписивања референдума на којем би се донела коначна одлука по том питању. Затим је Народна скупштина 2009. године усвојила Стратегију националне безбедности Републике Србије (у даљем тексту: СНБ РС), која представља основни стратешки документ и полазну основу за стратешка документа у појединим областима државне политике (одбрана, спољна политика и сл). Усвојена након једностраног проглашења косовске независности од СНБ РС се очекивало да заузме јасан став поводом настале безбедносне ситуације. Наиме, „стратегија националне безбедности је уједно и порука другим међународним и унутрашњим чиниоцима о томе шта држава сврстава у своје виталне вредности неопходне за опстанак, раст и развој, а које ће бранити својом укупном моћи... Друкчије речено, у стратегију националне безбедности уткана је, у њој се налази црвена линија испод које држава неће и не може ићи у одбрани својих интереса.“⁷ СНБ РС анализира безбедност Републике Србије кроз призму глобалних и регионалних дешавања; идентификује изворе, облике и носиоце угрожавања националне безбедности; потврђује решеност за чланство у ЕУ уз успостављање односа са САД, Русијом, Кином, Индијом и Бразилом.

Прокламована војна неутралност поменутом резолуцијом Народне скупштине није изричито поменута у главним политичким и безбедносним опредељењима СНБ РС, што свакако у наредној стратегији националне безбедности треба бити јасно назначено. Међутим, Стратегија одбране Републике Србије⁸ (у даљем тексту: СО РС) исказује опредељеност Републике Србије

⁶ У раду ће бити речи о војној неутралности која се разликује од политичке неутралности. Војно неутрална држава не сме да буде члан војног савеза нити да учествује у оружаном сукобу као зараћена страна, осим ако није реч о самоодбрани, већ да промовише и подстиче мировне процесе. С друге стране, политичка неутралност би требало да искључује чланство у политичким организацијама које заступају партикуларне интересе или стварање других формалних политичких савеза који искључују самостално обликовање и вођење државне политике.

⁷ Љубомир Стајић, Стратегија националне безбедности у функцији безбедности Републике Србије, *Зборник радова Правног факултета у Новом Саду*, број 2/2009, 224.

⁸ *Службени гласник РС*, број 88/2009.

да изграђује и јача сопствене капацитете и способности за одбрану, као и да кроз *иниџирацију у евројске и друге међународне безбедносне и одбрамбене стуркијуре* заједнички делује са другим државама и доприноси јачању националне, регионалне и глобалне безбедности.⁹ Према неким мишљењима, наведени став је контроверзан у односу на Резолуцију Народне скупштине РС, јер би чланство у било којој одбрамбеној структури (савезу) било супротно прокламованој војној неутралности.

2. ВОЈНА НЕУТРАЛНОСТ КАО ПРИНЦИП СТРАТЕШКОГ ОПРЕДЕЉЕЊА РЕПУБЛИКЕ СРБИЈЕ У СВЕТЛУ САВРЕМЕНИХ БЕЗБЕДНОСНИХ ТЕНДЕНЦИЈА

Војна неутралност као принцип стратешког опредељења Републике Србије може бити дискутабилан са становишта тренутне безбедносне стварности и логике великих сила јер неутралност као институт међународног јавног права захтева одређене претпоставке које у време прокламовања датог принципа нису биле испуњене. Питање признања било какве територијалне промене (анкесије, сукцесије, државности, неутралности и сл.) је питање међународног јавног права у одређеном просторном поретку у коме се правила примењују. Светски ратови су доказали да је цео свет постао јединствен просторни поредак где су „велике силе у својству носилаца и гаранта просторног поретка којим оне управљају, биле те које су давале своје признање свим важним територијалним променама.“¹⁰ Питање неутралности значи изузимање једног дела тог просторног поретка у смислу да тај део више не може постати позорница сукоба било које врсте интереса већине држава, а нарочито оних које су гарант те неутралности. Конвенција о правима и дужностима неутралних сила и лица у случају рата на копну (V Хашка конвенција из 1907. године)¹¹ гарантује неповредивост територијалног интегритета неутралне државе и забрањује зарађеним странама да територију неутралне државе користе у ратне сврхе. Из тога даље проистиче обавеза за неутралну државу да се уздржи од уплитања у било какве политичке или војне сукобе, изузев посредовања у мирењу и постизању споразума између зарађених страна. „Трајне неутрализације држава – Швајцарске 1815. и Белгије 1831/1839. – пре свега су питања колективних уговора европских великих сила, јер тиме, одређене државне области, добијају посебан међународноправни статус, тако

⁹ СО РС, 2.

¹⁰ Карл Шмит, *Номос земље у међународном праву Ius publicum Europeanum*, Федон, Београд 2011, 219.

¹¹ <http://www.mfa.gov.rs/sr/images/stories/komisija/MKCK%20-%20Izvori%20MHP.pdf>
12. септембар 2016.

што престају да буду позорница рата.¹² Унилатерално проглашење неутралности може остати без ефекта по политички и међународноправни статус државе ако велике силе не подрже прокламовану неутралност и формално и стварно.

Дакле, неутралност значи немешање у конкретне сукобе, али не искључује политику која самостално, на одговоран и систематичан начин води рачуна о сопственој безбедности. Најбољи пример за то је Швајцарска која је после дуго година одбијања одлучила да постане члан ОУН и приступи Партнерству за мир или Шведска која је после Другог светског рата усвојила концепт неутралности под оружјем.¹³

Прва претпоставка неутралности је међународноправно призната државна територија у оквиру које се гарантује неутралност. Држава која има отворено питање свог територијалног интегритета има проблем са неутралношћу јер суседне државе (или велике силе) покушавају да део њене територије изуму из суверенитета и територијалног интегритета или присвоје за себе, без обзира на политичко – идеолошке прокламације државе жртве. Дакле, да би се остварила неутралност потребно је да се разреши сви неспоразуми са суседима како би неутралност и формално била призната.¹⁴ Међусуседски односи лишени напетости и тензије углавном су индикатор истоветности интереса великих сила у том региону или њихове незаинтересованости за дати регион, па је из тих разлога и стварна неутралност у том случају могућа. Када је реч о Балкану тешко да се тако нешто може очекивати у скорије време. Друга важна претпоставка неутралност тиче се владајуће политичке и безбедносне парадигме у међународним односима. Тренутна парадигма заснована је на идеологији демократије и људских права чији принципи бар у начелу односно теоријски не дозвољавају неутралност, будући да су засновани на политици искључивости, односно сврставања на једну или другу страну.

СНБ РС је у великој мери представљала реакцију на једнострано проглашење независности Косова и Метохије, али није садржала одговор на тренутну безбедносну ситуацију и јасно заузимање става, него управо супротно, једну уопштenu и помирљиву реторику уз констатацију да једнострано проглашена независност јужне српске покрајине представља највећу безбедносну претњу Републици Србији. СНБ РС потенцира диверсификацију мултилате-

¹² *Ibid.*, 217.

¹³ Неутралност под оружјем је концепт по коме држава путем своје војне моћи одвраћа друге државе од потенцијалне агресије.

¹⁴ Неутралност не може да постоји док постоје отворени и евидентни сукоби са суседним државама. Не може се очекивати да ће Албанци изузети из пројекта Велике Албаније било који део територије Републике Србије зато што је Народна скупштина Републике Србије донела одлуку да је Република Србија неутрална. Још мање би таква одлука била обавезујућа за велике силе које се боре да остваре сопствене интересе на Балкану управо преко народа који ту живе.

ралне сарадње са свим релевантним факторима у међународним односима у циљу заштите виталних вредности друштва, што је тешко одрживо имајући у виду константну супротстављеност интереса тих фактора који се у једном делу манифестују и на простору Балкана. Очигледан пример такве супротстављености великих сила је управо случај Косова и Метохије. Чињеница постојања или непостојања непријатеља није ствар жеље планера безбедносне политике, већ ствар реалности односно последица супротних интереса великих сила. „Све док неки народ егзистира у сфери политичког, он мора сам иако само за најекстремнији случај – о чијем постојању, међутим, сам одлучује – одредити разликовање на пријатеља и непријатеља. У томе лежи суштина његове политичке егзистенције. Ако више нема способности или воље за то разликовање, он престаје да политички егзистира. Допусти ли да му неки странац прописује ко је његов непријатељ и против кога сме да се бори или не онда он више није политички слободан народ и припада или је подређен неком другом политичком систему.“¹⁵

У СНБ РС се јасно ставља до знања да „противправно једнострано проглашена независност Косова представља највећу претњу безбедности Републике Србије.“¹⁶ Једнострано проглашена независност јужне српске покрајине заиста јесте проблем, али највећа опасност по безбедност Републике Србије не представља само проглашење независности дела наше територије него процеси који су довели до проглашења и нарочито актери који су иницирали, управљали и на крају довели до краја процес самопроглашења. „При томе се као релевантно полазиште за стратегију националне безбедности мора неизоставно узимати у обзир понашање великих сила, као и географски блиских држава, посебно оних које фигуришу као извесни супарници.“¹⁷ У том смислу, треба идентификовати понашања регионалних и глобалних актера и њихове претензије које су у конкретном случају довеле до дезинтеграционих процеса на Косову и Метохији, а који могу и у будућности довести до нових криза које би погодиле како Србију, тако и цели српски народ који живи у региону.

Неутралност Републике Србије се у пракси може суочити са још неким проблемима који директно или индиректно могу довести у питање наше стратешко опредељење. „Уважавајући интерес очувања сопственог територијалног интегритета и суверенитета, Република Србија ће спољну и безбедносну политику у највећој мери усклађивати са позицијама и деловањем ЕУ

¹⁵ Карл Шмит, Појам политичког, У: *Норма и одлука – Карл Шмит и његови кријичари*, Филип Вишњић, Београд 2001, 34.

¹⁶ СНБ РС, 8.

¹⁷ Зоран Килибарда, Геополитичка полазишта стратегије националне безбедности, У: *Ризик, моћ, заштитица: Увођење у науку безбедности*, Службени гласник и Факултет безбедности, Београд 2010, 161.

у свим најважнијим питањима глобалног, европског и регионалног карактера.¹⁸ Из овога се може извести закључак да ће Република Србија ускладити своју политику са политиком ЕУ у свим случајевима у којима не постоји суштинска противречност интереса ЕУ и Републике Србије. У случајевима где постоји супротност интереса, Република Србија би водила политику која „потврђује приврженост поштовању сопствене државотворне традиције“¹⁹. Намеће се закључак да СНБ има у виду партнерски однос између ЕУ и Републике Србије чиме се не доводи у питање принцип неутралности, већ се отвара простор за партнерски однос и са Русијом, САД, Индијом, Кином и Бразилом, лишен политичког сврставања и тензија.

Међутим, већ у самој СНБ се наводи да „стратешки приоритет Републике Србије јесте убрзавање процеса придруживања и приступања Европској унији.“²⁰ Чланство у свакој организацији подразумева усаглашавање сопствене политике са политиком те организације већ на нивоу кандидата за чланство, што је посебно наглашено када је реч о ЕУ с обзиром да су услови за чланство политичке и економске природе. У том случају свака држава кандидат треба да усклади своју спољну и безбедносну политику са Заједничком спољном и безбедносном политиком ЕУ (у даљем тексту: ЗСБП ЕУ) која у крајњој линији може претпоставити и чланство у НАТО-у. При чему усклађивање са ЗСБП ЕУ није ствар избора, већ услов за приступање ЕУ чиме се искључује равноправан и партнерски однос између ЕУ и државе кандидата. Дакле, већ на нивоу кандидатуре за чланство, политички курс државе кандидата треба да је у највећој мери или у потпуности усклађен са ЗСБП ЕУ. Због тога се може поставити питање да ли процес приступања ЕУ, искључује политику уздржавања као основу неутралности?²¹ Одговор на ово питање је од посебне важности за Републику Србију као државу кандидата, с обзиром да се око суштинских питања политика Републике Србије разликује од политике оних држава које утичу на креирање ЗСБП ЕУ (Немачка, Италија, Француска) и које захтевају *нормализацију односа Београда и Пришћине*.²² Поред тога, већина чланица ЕУ су и чланице НАТО-а, војно – политичког савеза у коме главну реч воде САД. Нерешени међусуседски односи могу

¹⁸ СНБ РС, 14.

¹⁹ СНБ РС, 2.

²⁰ СНБ РС, 18.

²¹ Одговор на ово питање није једноставно дати будући да и саме државе које су неутралне различито схватају сопствену неутралност. Швајцарска дуго није била члан ОУН, да би касније приступила и ОУН и Партнерству за мир. С друге стране, Аустрија задржава војну неутралност, а члан је ЕУ као регионалне организације која, за разлику од ОУН као глобалне организације, има своју политику која се у неким случајевима директно супротставља појединим моћним државама (нпр. санкције ЕУ против Русије).

²² <http://www.novosti.rs/vesti/naslovna/politika/aktuelno.289.html:536195-Lunacek-Priznanje-Kosova-bice-uslov-za-ulazak-Srbije-u-EU> 10. септембар 2016.

довести до тога да процес приступања ЕУ има за последицу угрожавање виталних националних интереса. Наиме, кроз усклађивање националне политике са политиком ЕУ било која чланица може тај процес блокирати изговарајући се нерешеним спором са државом кандидатом. У том случају држава чланица има уцењивачки капацитет у односу на државу кандидата и то може искористити да би остварила сопствене интересе кроз притисак, а не на легитиман и фер начин кроз међународне судове и арбитраже где би се те две државе нашле као једнаке стране.²³

Због тога је веома важно сагледати стање међусуседских односа у непосредном окружењу. Веома важан индикатор квалитета односа са другим државама у региону је статус националних мањина у њима. Наиме, питање заштите националних мањина је једно од фундаменталних принципа модерног европског права, а то је у исто време и тест демократичности и слободе у једном друштву. Питање сарадње и пријатељског односа са суседним државама ради заштите српског народа који у њима живи, једна је од уставних обавеза јер је у члану 13. Устава РС под називом *Заштитиња држављана и Срба у иностранству* прописано да „Република Србија развија и унапређује односе Срба који живе у иностранству са матичном државом.“²⁴ Ово питање је нарочито актуелно када је у питању Црна Гора као и државе које имају територијалне претензије на нашу територију: Албанија и Хрватска.²⁵ Ситуација да српски народ у тим државама живи обесправљен, у константном страху и под сталним притиском асимилације, а имајући у виду да су те државе чланице или озбиљни кандидати за чланство у НАТО и ЕУ може да послужи да се изведе закључак да се таква пракса не сматра кршењем људских и мањинских права, не из правних већ из политичких разлога. *Демокрајске њромене* из октобра 2000. године донеле су оптимизам да се са Западом може градити партнерски однос, али једнострано проглашење независности и потом експресно признање Косова као независне државе указују на другачији закључак. Поред тога, од момента проглашења независности се активно врши

²³ Последњи такав случај је спор са Хрватском око враћања српске културне баштине у српске манастире у Хрватској из којих су пренети у Србију на почетку рата да би се спасили од уништења. Поред тога отвара се питање границе на Дунаву, положаја мањина у Србији и сл.

²⁴ *Службени гласник РС*, број 98/2006.

²⁵ Као кратка илустрација тешког положаја Срба у овим државама могу послужити следећи текстови:

1. О положају и статусу Срба у Црној Гори види текст Ђакона Павла Љешковића: Етноцид – теорија и савремена пракса, поглед са црквеноправног аспекта, Геополитика, мај 2016, стр. 42–43;
2. О положају и статусу Срба у Хрватској види разговор са митрополитом загребачко – љубљанским Порфиријем, Експрес, 9. септембар 2016, стр. 4–6;
3. О положају и статусу Срба у Албанији види текстове у Политици од 3. и 4. септембра 2016. Један народ – две вере стр. 4 и Српски брак у две вере, стр. 2.

притисак на земље које нису признале Косово и Метохију као независну државу да то и учине, а у међународним организацијама се врши лобирање да се тзв. држава Косово прими у чланство.²⁶ Све ово би онда требало да наведе планере српске националне стратегије да преиспитају исправност безбедносног и политичког опредељења ка чланству у организацијама које на кршење права српског народа не реагују на адекватан начин у складу са међународним и европским стандардима и праксом.

Неутралност захтева и повољно политичко окружење у коме се могу испољити све политичке, правне и безбедносне предности неутралности. Ако се анализира природа међународних односа данас и безбедносна парадигма чији је носилац САД може се доћи до закључка да тренутна светска политичка и безбедносна стварност могу довести у питање принцип неутралности у било ком делу света, а посебно на Балкану где постоји традиционална супротстављеност интереса великих сила. Безбедносна парадигма САД као најмоћније силе заснива се на новом садржају праведног рата у име човечанства. По свој прилици, САД данас реafirмишу средњовековни појам праведног рата у коме је један надправни и наддржавни ауторитет, римска курија и папа, одлучивао о постојању праведног основа за започињање рата. Основ је био увек моралне или религијске природе и као такав онемогућавао дијалог и компромис, јер и морал и религија почивају на крајностима добро – зло, а са злом се не преговара, оно се уништава. Последица такве праксе били су крвави верски ратови који су оставили иза себе порушену Европу и који су окончани Вестфалским миром 1648. године када су успостављени темељи модерне државности и међународних односа, а последично и правила ратовања (право на рат – *ius ad bellum*) која су прилагођена новом поретку.

Државе нису више испуњавале папске налоге него су биле самосталне да у складу са својим интересима воде ратове који тако постају сукоби између држава као јавноправних ентитета једнаких по једино важном критеријуму – суверенитету.²⁷ „Рат је тако могао да постане нешто аналогно двобоју, оружани сукоб између територијално одређених *personae morales*... У поређењу са бруталношћу религијских и страначких ратова, који су по својој природи

²⁶ Најпознатији случај је са поступком пријема у УНЕСКО, међутим ту је низ других организација у које је тзв. држава Косово примљена, од којих је веома занимљиво чланство у организацијама попут Светске банке и Међународног монетарног фонда (ММФ) <http://www.vreme.co.rs/cms/view.php?id=873481&print=yes> 12. септембар 2016. Списак међународних спортских организација у које је тзв. држава Косово примљено https://hr.wikipedia.org/wiki/%C4%8Clanstvo_Kosova_u_me%C4%91unarodnim_%C5%A1portskim_organizacijama 12. септембар 2016.

²⁷ У овом случају мисли се на спољни елемент суверености који „подразумева независност државне власти у односу према другим државама, што значи да је државна власт приликом доношења својих одлука правно слободна од сваког спољног мешања.“ Ратко Марковић, *Уставино право*, Правни факултет Универзитета у Београду, Београд 2014, 152.

ратови уништења и у којим се непријатељи узајамно дискриминишу... ово значи максимално рационализовање и хуманизовање рата. Обе стране се признају као државе. Тиме постаје могуће разликовање између непријатеља и злочинца. Појам непријатеља постаје погодан за правно обликовање. Непријатељ престаје да буде нешто што мора да буде уништено. Тако је европско међународно право успело да уз помоћ појма државе омеђи рат.²⁸

Праведан разлог је искључен из садржаја рата будући да је држава постала самосталан ентитет одвојен од цркве, тако да није постојао никакав виши ауторитет од државе који би судио о праведности разлога, нити би се могло очекивати од једне државе да призна да води неправедан и освајачки рат. У таквим условима праведни рат је подразумевао центлменску борбу између два суверена и једнака субјекта, па је према томе дозвољавао да нека страна буде неутрална у односу на конкретан сукоб, али у апстрактном и посредном смислу и она је била заинтересована за исход, мада се није мешала, будући да се сукоб водио у просторном поретку у коме њена неутралност егзистира и бива прихваћена од других. Према томе и сама неутралност је подразумевала један политичко – правни оквир у коме би она била могућа и прихваћена.

Таква правила ратовања су у Европи као јединственом културном, цивилизацијском и историјском просторном поретку опстала до краја Другог светског рата. Последњи израз таквог схватања рата су Женевске конвенције.²⁹ Међутим, ситуација полако почиње да се мења са заоштравањем односа током Хладног рата. Европски просторни поредак је подељен „гвозденим завесом“ од Балтика до Јадрана, а САД кроз идеологију људских права покушавају да поново уведу моралне критеријуме у високу политику реafirмишући стару доктрину праведног рата који се води против *империје зла*, у овом случају СССР. Доктрина праведног рата добила је нови садржај у безбедносној политици САД која је изражена у хуманитарним питањима односно случајевима

²⁸ Карл Шмит, *Номос земље у међународном праву Ius publicum Europeanum*, Федон, Београд 2011, 148 – 149.

²⁹ Женевске конвенције пре свега издвајају и штите угрожене категорије у оружаним сукобима (болесне и рањене припаднике противничке војске; заробљенике и бродоломнике) чиме се потврђује да се бар у теорији на рат гледа као на сукоб две стране које имају међународни субјективитет и располажу организовано оружаној силом. Све ван категорије „организована оружана сила“ је ван војног циља и представља објекат заштите међународног права. С друге стране, у ситуацији у којој постоји схватање да је друга страна зло које треба уништити не постоји дискриминаторни основ који би искључио одређене категорије из сукоба. Такав приступ је највидљивији у рату против тероризма који је покренула Бушова администрација после напада на Њујорк и Вашингтон 11. септембра 2001. године, и који је подразумевао одрицање Талибанима и осумњиченим за тероризам заштиту и права која су предвиђена Женевским конвенцијама. Види: http://www.pegc.us/archive/White_House/bush_memo_20020207_ed.pdf. 10. септембар 2016.

оружаних интервенција у циљу спречавања наводног масовног кршења људских права.

У политички и безбедносни речник уводи се концепт људске безбедности који САД злоупотребљавају и користе у пропагандне и империјалистичке сврхе. Концепт људске безбедности свој основ има у људским правима, као стандардима који су својствени сваком човеку без обзира у којој држави живи, боји коже, нацији којој припада, религији коју исповеда и сл., односно човеку као „грађанину планете“. Према међународном праву свака држава има обавезу да обезбеди једнаку примену људских права за све грађане. „За очекивати је да упркос учињеном међународном напору, неке државе неће моћи да обезбеде основне потребе својих грађана чиме се стварају услови за потенцијални конфликт, хуманитарну кризу или регионалну нестабилност. Кад држава изгуби могућност да обезбеди благостање својим грађанима, масовне миграције, грађански нереди, глад, масовна убиства, еколошке катастрофе и агресија на суседне земље или етничке групе, може да угрози америчке интересе и грађане.“³⁰ Ако се гаранције државе покажу као недовољне, па услед тога дође до кршења људских права морална и правна дужност међународне заједнице је да заштити жртве. Овај став је званично прокламован као принцип *Одговорности за заштитицу* у Завршном документу са Светског самита ОУН 2005. године.³¹ Тако се за потребе заштите људске безбедности конструише наддржавни ауторитет изражен у метафизичком појму *човечанства односно међународне заједнице* чију функцију САД, као преостала суперсила после Хладног рата, настоје да узурпирају. Један од примера злоупотребе општих појмова била је агресија на СРЈ која је извршена да би се спречила „хуманитарна катастрофа“ на Косову и Метохији, поводом чега је и настала Комисија која је формулисала принцип *Одговорности за заштитицу*.³²

³⁰ *The National Security Strategy of the United States of America*, The White House, Washington D.C. March 2006, 7.

³¹ Одговорности за заштиту (Р2П) је принцип који је формулисала Међународна комисија о интервенцији и државном суверенитету, а који је званично потврдила Генерална скупштина ОУН 2005. године. Овај принцип подразумева превентивно и репресивно деловање у циљу спречавања односно престанка конфликта и обнову друштва након конфликта. О томе више у Eve Massingham, *Military intervention for humanitarian purposes: does the Responsibility to Protect doctrine advance the legality of the use of force for humanitarian ends?* *International Review of the Red Cross*, 91/2009.

³² Убрзо након агресије из академске заједнице и правничке струке се могло чути да је бомбардовање СРЈ било незаконито, али легитимно имајући у виду наводно кршење људских права на Косову и Метохији. Поводом агресије на СРЈ Канада је формирала Комисију која је требало да да одговор на питање како међународна заједница треба да реагује у случају масовног кршења људских права. Према: Eve Massingham, *Military intervention for humanitarian purposes: does the Responsibility to Protect doctrine advance the legality of the use of force for humanitarian ends?* *International Review of the Red Cross*, 91/2009, 806. У исто време настају бројни радови о моралном оправдању агресије на СРЈ. Види: Michael P. Scharf, *How the War against ISIS Changed International Law*, *Journal of International Law*, 48/2016, 55-57.

У складу са таквим схватањем хуманости и морала настаје основ разликовања на пријатеље и непријатеље, који искључује трећу и незаинтересовану страну у било ком сукобу. „Све слободне државе имају одговорност да стану у одбрану слободе, јер све оне деле исти интерес и добробити слободе.“³³ Према томе, основни критеријум сврставања је слобода из које проистичу све друге вредности – демократија и људска права, слободна трговина и отворено тржиште, правда и сл. Речју, све оно што представљају САД, а њени „најближи савезници и партнери су оне државе које деле заједничке вредности. Што више држава покаже да поштују своје грађане и да су посвећени демократским принципима, то ће и њихов однос са САД бити ближи и јачи.“³⁴ С друге стране, непријатељ је „онај други, странац и за његову суштину је довољно да је у посебно интензивном смислу егзистенцијално нешто друго и страно, тако да су у екстремном случају с њим могући конфликти који се не могу решити нити неким унапред донетим генералним нормирањем нити пресудом неког ‘неучествујућег’ и зато ‘непристрасно’ трећег... Екстремни случај конфликта могу решити једино само учесници међу собом; посебно свако од њих може једино сам одлучити да ли у конкретном случају конфликта другост странца значи негацију сопственог начина егзистенције, па се због тога одбија и савлађује како би се сачувао властити, бивствовању примерени начин живота.“³⁵ Цела ова америчка безбедносна парадигма може се сликовито изразити кроз изјаву председника Буша дату после напада од 11. септембра 2001. године на Њујорк и Вашингтон.³⁶ Председник Буш је током боравка у Француској скренуо пажњу да свим државама треба да буде јасно да ће бити одговорне због своје неактивности у глобалном рату против тероризма. „Или сте с нама или сте против нас у борби против тероризма.“³⁷ Такав образац сврставања је подобан не само да се искористи поводом борбе против тероризма, већ поводом било ког случаја у коме су интереси САД доведени у питање. Тиме из центра глобалне моћи долази јасна порука да је неутралност у питањима од значаја за интересе САД (представљени као интерес човечанства – прим. аутора) исто што и отворено непријатељство. У тако подељеном свету нико својом вољом не може постати неутралан ако му то други не признају и не поштују.

³³ *The National Security Strategy of the United States of America*, The White House, Washington D.C. March 2006, 7.

³⁴ *Ibid.*, 7.

³⁵ Карл Шмит, Појам политичког, У: *Норма и одлука – Карл Шмит и његови кријичари*, Филип Вишњић, Београд 2001, 19.

³⁶ Овим догађајем почиње нова ера тероризма и борбе против тероризма. Више о посмодерном тероризму види у: Љубомир Стајић, Посмодерни тероризам, организовани криминал и корупција као савремени безбедносни изазови, ризици и претње, *Зборник радова Правног факултета у Новом Саду*, број 2/2006, 382-385.

³⁷ <http://edition.cnn.com/2001/US/11/06/gen.attack.on.terror/>, 10. септембар 2016.

ЗАКЉУЧАК

Традиционално немирно подручје Балкана и у будућности ће бити поприште сукоба супротстављених интереса великих сила. Због тога Србија треба одговорно да приступи дефинисању својих виталних вредности, идентификовању извора, облика и носилаца угрожавања безбедности и организовању ефикасног система безбедности у складу са глобалним и регионалним безбедносним тенденцијама.

Проблем СНБ РС од настанка јесте што не заузима јасан став око много безбедносних проблема. Додуше, јасно се ставља до знања да је једнострано признање Косова и Метохије највећа претња безбедности. Међутим, ни то није апсолутно тако. Највеће угрожавање безбедности Републике Србије потиче од актера који иницирају дезинтеграционе процесе у којим је једнострано проглашење независности Косова последица, а не узрок. Превиђање узрока омогућава да се у СНБ РС као основа безбедности истакну управо процеси и организације које су довеле до тог, како га СНБ назива, највећег безбедносног проблема.

Из наведеног проистиче да СНБ РС треба да садржи озбиљно промишљање и јасно заузимање става око начина на који ће систем безбедности и целокупно друштво бити организовани у циљу решавања свих небезбедносних појава. Поистоветити безбедносну политику са процесима сарадње, интеграције и чланства у некој међународној организацији може бити неоговарајуће, па и штетно по националну безбедност, посебно ако се има у виду природа тих процеса.

Приликом заузимања политичког става Србија мора да узме у обзир поредак у коме то чини и правила која тај поредак чине. Након распада СССР, САД као једина преостала суперсила проширила је простор од интереса за националну безбедност на цели свет уз настојање да међународне односе уподоби сопственим националним интересима. Такав покушај праћен је оштром поларизацијом света на силе добра – које подржавају САД – и силе зла – које су против САД. У ситуацији у којој међународни односи функционишу по том принципу или – или, са становишта САД бити неутралан може значити сврстати се на страну зла, јер у сукобу добра и зла не може се бити неутралан. Дакле, неутралност не може да постоји ван контекста, она може само да постоји у једном ширем поретку чија правила и логика дозвољава једном њеном делу да буде изузет од сукобљавања различитих интереса, као што је то био случај са европским просторним поретком од 1648. до 1945. године.

Други проблем прокламоване неутралности је чињеница да је неутралност у прошлости била последица консензуса великих сила које имају одлучујућу улогу у једном просторном поретку, с тим што би требало да су интереси тих великих сила идентични по питању дате територије. Балкан је

простор где се сукобљавају интереси свих великих сила: САД, Велике Британије, Русије, Немачке, Француске, Турске и сл., због чега је тешко очекивати да се ове силе сложе око тога да територија Србије постане изузета из сукоба интереса великих сила. На крају, можемо рећи да ће Република Србија и у будућности бити изложена притисцима регионалних и глобалних актера, нарочито у току процеса приступања ЕУ и усаглашавању националне политике са званичном политиком ЕУ. Одговоран приступ националној безбедности подразумева јасно дефинисање концепта неутралности, али и формулисање политике и стратегије која узима у обзир интересе свих релевантних сила који се супротстављају на простору Балкана. Све то подразумева процену у којој мери се наши национални интереси поклапају са интересима других држава и организација, те колико је реално и вероватно остваривање националних и државних интереса оне државе или савеза са којом постоји највећа компатибилност.

Ljubomir S. Stajić, Ph.D., Full Professor
University of Novi Sad
Faculty of Law Novi Sad
Lj.Stajic@pf.uns.ac.rs

Nenad P. Radivojević, Assistant
University of Novi Sad
Faculty of Law Novi Sad
N.Radivojevic@pf.uns.ac.rs

Vladan M. Mirković, Assistant
University of Novi Sad
Faculty of Law Novi Sad
V.Mirkovic@pf.uns.ac.rs

Military Neutrality as a Principle of Strategic Orientations of the Republic of Serbia – Problem Solving Approach

Abstract: *A dynamic and intense social processes and relationships that are a characteristic of the modern world may lead to a large number of sources, forms and carriers of threats that are endangering the safety of an individual, society, state and international community. In such a security environment every state must act in a responsible manner and formulate a national security strategy that will be the basis for the functioning of the security system. The correct strategy decisions should take the reality as it is into account and not what we want to see. This includes consideration of the real nature of international relations, the relations between the great powers and their interests, then the regional security factors and their role in achieving the interests of the great powers. The military neutrality of the Republic of Serbia is an expression of a desire to make an important step towards reconciliation and cooperation in the region after decades of conflict and suffering. However, the currently valid paradigm in world politics and security in which the world is observed through the prism of morality and respect for human rights entails being in alignment with one side or the other. In such circumstances, neutrality, apart from the possibility of being unsustainable may also be harmful in some cases, all the more so if the interests of the great powers are achieved through regional factors and actors whose interests are opposite to the interests of the Republic of Serbia.*

Keywords: *neutrality, national security strategies, international relations, human security, the conflict of interests.*

Датум пријема рада: 08.02.2017.